ЄВРОПА 28.05.2025 | Яшар Айдин

Не так сталося, як гадалося

Імамоглу за ґратами, але опозиція на підйомі. Репресії Ердогана надали нового імпульсу опору молодих турків.

Метою арешту мера Стамбула Екрема Імамоглу було послаблення опозиційної Республіканської народної партії (CHP) і позбавлення її дієздатності. Водночас планувалося стримати в такий спосіб її прихильників, щоб придушити політичний опір у зародку. План передбачав встановлення державного контролю над адміністрацією 16-мільйонного Стамбула та передачу партії довіреній особі. Це вкинуло б CHP у внутрішню боротьбу за владу й нейтралізувало б її як політичну силу. Та не так сталося, як гадалося. Замість заклякнути, CHP вразила своєю єдністю і здатністю до мобілізації. Загальнонаціональні демонстрації солідарності ще більше згуртували партію і перепозиціонували її як ядро демократичної опозиції.

Під час маршів протесту в Стамбулі, Анкарі та Ізмірі, які швидко переросли в загальнонаціональний опір президентові Реджепу Таїпу Ердогану, голова партії Озгюр Озель оголосив позачерговий з'їзд. Це був превентивний захід, щоб Вища виборча рада, чиї дії часто шкодять опозиційним партіям, не скасувала його обрання (восени 2023 року). Повторне визнання Озеля переважною більшістю членів зміцнило його позицію як лідера CHP і його авторитет як у внутрішніх, так і у зовнішніх опонентів.

Молодіжний рух громадянської непокори показав, який великий потенціал політичного опору й радикалізації має так зване покоління Z, саме те покоління, яке раніше багато хто вважав аполітичним. Їхня відмова миритися з автократичною поведінкою Ердогана свідчить про зсув у політичних уподобаннях молоді. Крім того, дедалі частіше заявляють про себе жінки: активістки жіночої організації CHP займають рішучу, бойову позицію й чітко говорять про неприйнятність репресій. «Наш опір триватиме, поки Імамоглу не буде звільнено» – головне гасло їхнього руху.

Велика симпатія багатьох молодих людей до мера Стамбула є прямим наслідком його конкретних рішень. Стипендіальні

програми, культурні заходи, розбудова громадських просторів – все це помітно покращило якість життя в місті. Ці ініціативи, які схвалила значна кількість населення, особливо молодого, зміцнили віру в його політичне бачення. «Імамоглу розширив муніципальні гуртожитки, що дозволило багатьом студентам не залежати в плані житла від релігійних груп, які активно просувала [правляча партія] АКР», – каже Айхан Кайя, відомий соціолог і експерт з питань радикалізації молоді зі стамбульського університету Білгі. Саме залучення молоді явно сприяло тому, що CHP, яка довго дистанціювалася від вуличних протестів, тепер їх очолює. Політизація молодого покоління надихнула партію брати активнішу участь у протестних рухах.

Тепер головне питання – чи вдасться CHP виправити політичну ситуацію і запустити процес демократичних перетворень в Туреччині

Тепер головне питання – чи вдасться CHP виправити політичну ситуацію і запустити процес демократичних перетворень в Туреччині. Рішучий опір, безперечно, надав партії нового політичного імпульсу. Поки Екрем Імамоглу був під вартою, на внутрішньопартійних праймеріз його офіційно затвердили як кандидата в президенти на виборах 2028 року. За нього проголосували близько 1,6 млн з 1,7 млн членів CHP. Крім того, відбулося символічне загальнонаціональне голосування, в якому близько 13,2 млн громадян висловили підтримку репресованому мерові Стамбула, засвідчивши свою політичну солідарність.

Екрема Імамоглу вважають перспективним суперником Реджепа Таїпа Ердогана на президентських виборах, які мають відбутися найпізніше 2028 року. Вже в березні його рейтинг був вищий, ніж у чинного президента (45,7 відсотка і 41,8 відсотка відповідно), і відтоді тенденція посилилась. Партії CHP загалом попутний політичний вітер теж стає в нагоді. Проурядовий «Народний альянс» мав 49,5 відсотка голосів на парламентських виборах 2023 року, але до травня 2025-го його підтримка впала до 40,5 відсотка. CHP ж, навпаки, змогла збільшити свою частку голосів з 25 до 32 відсотків і тепер має можливість сформувати новий опозиційний блок. Недавні опитування показують, що альянс Партії добра, Партії нового добробуту, Партії перемоги й Робітничої партії Туреччини може набрати до 45 відсотків голосів. Проте зростання популярності не означає, що CHP гарантовано має достатньо місця для політичних маневрів.

До виборів ще близько трьох років, і в нинішній ситуації з парламентською більшістю для опозиції фактично неможливо домогтися розпуску парламенту та проведення дострокових виборів. Для позачергового його розпуску потрібна більшість у дві третини голосів, недосяжна без згоди ультранаціоналістичної MHP і прокурдської Партії народної рівності та демократії (DEM). MHP міцно вплетена в Ердоганів правлячий альянс, в той час як партія DEM веде переговори з правлячим табором про можливі рішення курдського питання.

Ердоган швидко втрачає легітимність всередині країни через репресивні заходи проти Імамоглу й міської адміністрації Стамбула та цілеспрямовану інструменталізацію судової системи

Ердоган швидко втрачає легітимність всередині країни через репресивні заходи проти Імамоглу й міської адміністрації Стамбула та цілеспрямовану інструменталізацію судової системи. Зростає невдоволення і в його власній партії. Однак на зовнішньополітичній арені йому вдається компенсувати це й підвищувати свій авторитет. Ердоган – посередник у російсько-українській війні, партнер ЄС у сфері безпеки, а також чинник стабілізації Сирії – презентує себе як державного діяча, якого поважають на міжнародному рівні. Крім того, саморозпуск Робітничої партії Курдистану (PKK) й офіційне припинення її збройної боротьби дає йому можливість поліпшити свій внутрішньополітичний імідж, прикинувшись миротворцем.

Своєю стратегією «Туреччина без терору» та діалогом із лідером PKK Абдуллою Оджаланом Ердоган майстерно вбив клин між CHP і прокурдською партією DEM. Не виключено, що в результаті DEM приєднається до урядового табору. Це теоретично можливо за умови цілеспрямованих дій уряду, таких як політичні поступки або амністія для діячів PKK. В обмін на них DEM може підтримати конституційну поправку, яка ще більше розширить виконавчу владу Ердогана. Подібна можлива угода відображає історичну напругу між політикою курдської автономії та авторитарною структурою влади.

Злам структури влади можливий тільки в разі подальшої дестабілізації економіки – на додачу до дедалі масштабніших протестів і соціального опору. Арешт Екрема Імамоглу спричинив сильну економічну турбулентність: стамбульська фондова біржа втратила 1,9 трильйона лір капіталізації, прискорився відтік капіталу, ключова ставка зросла до 44,6 відсотка, а премія за ризик на

турецькі державні облігації досягла 383 базисних пунктів. Ці показники свідчать про масову втрату довіри, що ставить під загрозу економічну та політичну стабільність режиму.

Якщо ця тенденція посилиться, деякі члени Народного альянсу можуть вийти з нього через ріст невдоволення в економічних колах і страх розплати з боку тих, хто буде після Ердогана. Ще одна небезпека для правлячого блоку полягає в тому, що лідер МНР Девлет Бахчелі через поганий стан здоров'я більше не зможе виконувати свої обов'язки або дисциплінувати свою фракцію: він уже кілька місяців не відвідує щотижневих засідань. Нестабільність всередині МНР може дестабілізувати й сам «Народний альянс», відкривши шлях до розпуску парламенту та дострокових виборів. Отже, вигнання вже й без того ослабленого Ердогана аж ніяк не є для CHP і її кандидата Імамоглу чимось нереальним.

Переклад з німецької Дар'ї Прусенко

Яшар Айдин

Д-р Яшар Айдин (Yaşar Aydın) – науковий співробітник Центру прикладного туркознавства при Інституті міжнародних відносин і безпеки.